

Förvaltningen för kulturutveckling

Västra Götalandsregionen

2021-02-18

Folkbibliotekens arbete med de nationella minoriteterna

Kartläggning och sammanställning från
Västra Götaland gjord hösten 2020

Innehåll

Inledning	3
Styrdokument och lagar	3
Metod	4
Sammanställning av insamlat material	5
Hur jobbar biblioteken med de nationella minoriteterna idag?.....	5
Representationen i kommunerna?.....	6
Hur ser efterfrågan ut när det gäller bibliotekens aktiviteter, tjänster och mediebestånd?.....	7
Bibliotekens utmaningar	8
Hur skulle biblioteken vilja arbeta framöver?.....	9
Detta kan Förvaltningen för kulturutveckling stötta med enligt biblioteken	10
Sammanfattning	12

Inledning

“Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på de nationella minoritetsspråken, andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska och lättläst svenska.”

Hämtat ur Bibliotekslagen 5§

Hösten 2020 inledde Förvaltningen för kulturutveckling en kartläggning i syfte att få en överblick över samt analysera bibliotekens arbete med och för de nationella minoriteterna. Resultatet av kartläggningen ger oss en riktning för fortsatta arbetet inom projektet och blir en grund för fortsatta planer och genomförande av de stöd och insatser som visar sig vara mest relevanta för bibliotekspersonal i Västra Götalandsregionen.

Projektets målsättning är att tillsammans med regionens folkbibliotek och med särskilt fokus på barn och unga, främja kunskapen om Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk (finska, jiddisch, meänkieli, romska och samiska språken). Projektet syftar till att stärka kunskapen om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken, samt att synliggöra att Sverige alltid har varit ett flerspråkigt land.

Folkbiblioteken arbetar aktivt med mångspråk för att främja en språklig mångfald i samhället och strävar samtidigt efter att hitta former för att lyfta de nationella minoritetsspråken.

I Västra Götalandsregionen har Borås hittat framgångsrika vägar att inkludera och nå ut till samt arbeta med de nationella minoriteterna, därför lyfter vi Borås stadsbibliotek i texten.

Styrdokument och lagar

- Den regionala biblioteksplanen för Västra Götaland 2020–2023, uppmärksammar nationella minoriteter inom den strategiska inriktningen Det öppna biblioteket med delmål att “kartlägga och analysera bibliotekens arbete med nationella minoritetsspråk samt fortbilda bibliotekspersonal”.
- Kulturstrategi Västra Götaland 2020–2023 lyfter prioriteringen att “sprida kunskap om de nationella minoriteterna och teckenspråkigas rättigheter genom att erbjuda kunskaps- och samordningsstöd om nationella minoriteters rättigheter till kommunernas lokala kulturverksamheter”.
- Språklagen tar fasta på att en viktig del av minoritetspolitiken är att stödja minoritetsspråken så att de hålls levande och att den kultur som är knuten till språken förs vidare. När det gäller främjande av de nationella

minoritetsspråken innebär detta att aktiva åtgärder ska vidtas för att stärka språken så att de bevaras som levande språk i Sverige.

- Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, med förstärkt lag sedan 1 januari 2019.
- Barnkonventionen artikel 17 och 30 tar upp barn som tillhör en minoritetsgrupp/urfolk, har bland annat rätt till eget kulturliv och att använda sitt eget språk.

Allmänhetens kunskapsbrist om de nationella minoriteterna påvisas i en undersökning gjord av analys- och undersökningsföretaget Novus 2018. Undersökningen visar att var tredje svensk inte vet vad en nationell minoritet är och att 95 procent av befolkningen inte vet vilka de nationella minoritetsspråken är.

Metod

Inledningsvis genomfördes telefonintervjuer med bibliotekschefer och berörda biblioteksmedarbetare på samtliga 49 folkbibliotek i Västra Götalandsregionen under en period av två veckor. Innan rundringningen togs kontakt genom epost, för att boka tid för samtal samt för att skicka med de frågor som vi sedan skulle samtala utifrån. De frågor vi utgick ifrån var följande:

- Hur jobbar ni idag med nationella minoriteter, barn och unga/vuxna?
- Hur ser det ut med nationella minoriteter i er kommun/representation? De olika språken?
- Efterfrågan på bibliotekens tjänster, program/media?
- Utmaningar i arbetet med minoriteter?
- Hur tänker ni vidare, hur skulle ni vilja jobba?
- Hur kan regionen stötta er i detta arbete?

Citaten i texten har hämtats från de telefonintervjuer vi genomfört.

Sammanställning av insamlat material

Resultatet redovisas utifrån de frågor vi ställde under telefonintervjuerna.

Hur jobbar biblioteken med de nationella minoriteterna idag?

”Ingen efterfrågan, inget behov, inget engagemang.”

När det handlar om bibliotekens mediestrategiska arbete säger många att de har ett litet bestånd av böcker på de nationella minoritetsspråken i dagsläget, ett bestånd som ofta till stor del består av böcker som skickats från Kulturrådet. Ibland har man ställt dessa i en egen hylla för just de nationella minoritetsspråken, ibland står de tillsammans med böcker på andra språk.

Ett relativt stort bestånd av böcker på finska finns det på flera håll och man letar aktivt efter böcker på finska för inköp eller fjärrlån, det finns även finskspråkig personal på flera bibliotek i regionen och man har i vissa fall etablerad kontakt med Finska Nationalbiblioteket.

Biblioteken har ofta böcker i sina samlingar som handlar om de nationella minoriteterna, samt i några fall annan information i biblioteksrummet som hänvisning till webbplatsen minoritet.se.

Några röster från biblioteken i regionen säger att mediearbetet är ett ”dåligt samvete, men vi möter ingen efterfrågan”, någon annan säger ”ingen efterfrågan, inget behov, inget engagemang”, ytterligare någon säger att det är ”viktigt att det inte är tomt i hyllan”. Flera uttrycker att man kanske inte jobbar aktivt med de nationella minoritetsspråken, men att frågan finns med i tankarna. Man ser till att mångspråkshyllan med böcker på olika språk får en framskjuten plats i biblioteksrummet, samt lyfter de nationella minoriteterna i medieplanen.

I bibliotekens arbete med arrangemang och aktiviteter av olika slag berättar många att de uppmärksammar nationaldagar och har olika utställningar, att man eftersträvar att synliggöra de nationella minoriteterna både i biblioteksrummet, på sociala medier, samt på bibliotekets webbplats. Flera uttrycker att man ser det som en del av bibliotekets folkbildande roll, att sprida kunskap om de nationella minoriteterna hos allmänheten.

När det gäller samarbeten med förskola och skola säger flera att man tar tillfället att berätta om de nationella minoriteterna för skolklasser som besöker biblioteket, samt att man när det efterfrågas hjälper till att leta fram litteratur och material om minoritetsgrupperna när eleverna läser om dem i skolan. Några nämner dessutom att man tar kontakt med förskolegrupper innan deras besök på biblioteket för att höra om det finns barn i gruppen som talar något minoritetsspråk. Visar det sig vara så ser man till att det finns böcker på det aktuella språket och lyfter detta vid biblioteksbesöket.

På ett bibliotek i regionen uppmärksammade man samiska nationaldagen, vilket gav ett spontant möte med en samisk kvinna boende i kommunen. Hon kom sedan tillbaka med samiska dräkter och föremål som hon ville visa och ställa ut i biblioteket, tillsammans arrangerade man en utställning som visade sig väcka stort intresse hos kommuninvånarna. Flera bibliotek i regionen nämner olika former av samarbeten, ofta med föreningar. I Borås och Göteborg finns stor representation av de nationella minoriteterna i ett antal föreningar.

De kommuner i regionen som är finska förvaltningsområden har ofta ett flertal aktiviteter på finska, både för barn och vuxna. Några uttrycker att biblioteket har ett gott samarbete med finska förvaltningssamordnaren i kommunen.

I Borås har biblioteket en representant med i kommunens centrala samråd för och med nationella minoriteter, samt en representant med i finska förvaltningsområdets kultursamråd.

I bibliotekslokalen på stadsbiblioteket i Borås har man en permanent skyltning på barnavdelningen med böcker på de olika nationella minoritetsspråken, där finns även en finskspråkig föräldrahylla. Utöver detta har man översatt bibliotekets hemsida till finska. Man har även arbetat aktivt för inkludering när det gäller kommunens romska befolkning, bland annat genom att arrangera läxhjälp tillsammans med en romsk gymnasielärare. Biblioteket samarbetar och är medarrangör i olika aktiviteter för och med de nationella minoriteterna; det handlar om finska körer, smartphonekurser, författarbesök, sagostunder med mera. I Borås har man även tagit beslut om en gåvobok till kommunens fyraåringar där samtliga nationella minoritetsspråk är representerade, detta för genomförande framöver.

Representationen i kommunerna?

“Hur ska man veta?”

Flera bibliotek känner sig tveksamma till om det överhuvudtaget finns någon representation av de nationella minoriteterna alls i deras respektive kommun. Den kunskap som finns handlar om att där bor åldrande sverigefinnar och deras barn och barnbarn. Det finns även kommuner som uppger att där lever och bor romer. Borås kommun och även Göteborg stad utgör två undantag i regionen eftersom där finns alla minoritetsgrupper representerade och biblioteken har på olika sätt och i varierande grad kontakt med dem.

I Borås finns det välfungerande och utvecklade samarbeten på olika nivåer inom kommunen och på stadsbiblioteket. Så ser det även ut i Göteborg men till skillnad mot Borås så sker den största samverkan ute på de stadsdelsbibliotek i vars närhet personer från de olika nationella minoriteterna lever.

Finns det då någon möjlighet för biblioteken att få fram om det bor representanter från de olika grupperna i kommunen? Några pratar om att via kommunens integrationsenhet eller liknande kan man få fram statistik kring var kommunens invånare är födda, vilket kan ses som indikationer på representation. Även modersmålsundervisningen i skolan kan vara en väg eller indikator.

Genom utåtriktade verksamhet som till exempel kapprumsbibliotek kan man också bli medveten om att det finns barn på förskolorna i kommunen som tillhör någon av minoritetsgrupperna.

I övrigt är det många som varken vet hur eller var de kan ta reda på om det finns nationella minoriteter i kommunen.

Men ett bibliotek berättar: "När museet hade utställningen Dom kallar oss romer, då kom det frågor främst från barn om böcker på romani. Detta har aldrig tidigare hänt utan det var som att de då kände att deras språk hade ett värde."

Hur ser efterfrågan ut när det gäller bibliotekens aktiviteter, tjänster och mediebestånd?

"Kanske efterfrågan påverkas av det man hittar på biblioteket."

Det är väldigt många av biblioteken i regionen som säger att det inte finns någon efterfrågan på de nationella minoritetsspråken, ingen eller marginell. Man påpekar att när det inte finns någon efterfrågan så kan det vara lätt hänt att språken kommer i skymundan. Några frågar sig vad bristen på efterfrågan kan bero på, om det är så att det inte finns någon som vill läsa litteratur på just dessa språk eller är det kanske ingen som kan?

Böcker på finska är det som frågas efter, så ser det ut på de flesta håll. I en del fall även böcker på romani/olika romska språk, samt i enstaka fall litteratur på olika samiska varieteter. Ett bibliotek funderar kring att "kanske efterfrågan påverkas av det man hittar på biblioteket", någon säger att man "aldrig har fått ett inköpsförslag" på något av nationella minoritetsspråken, och någon att man "inte lånat ut en bok på finska på tio år". Flera menar att det var större efterfrågan på finska böcker förr men inte nu längre, det är färre som frågar idag. Biblioteken erbjuder överlag ett utbud av finsk skönlitteratur, ljudböcker och e-böcker på finska i Biblio och E-lib, samt finska dagstidningar och tidskrifter både i bibliotekets tidningshörna och genom digitala tjänsten Pressreader.

Några bibliotek nämner att de ser att invånarna önskar mer finsk barnlitteratur, vilket troligen är en följd av att modersmåls lärare och föräldrar i kommunen vet att det finns ett bestånd av finska barnböcker på biblioteket via information från förskolans kapprumsbibliotek.

I Göteborg ser det olika ut i stadsdelarna, man försöker möta de behov som finns lokalt.

Ett stort antal bibliotek lyfter i sammanhanget den stora efterfrågan som finns när det gäller andra språk än nationella minoritetsspråken. Man nämner språk som arabiska, somaliska, persiska med flera. Där ser man tydliga behov och en tydlig efterfrågan. Vilket man också menar kan landa i en prioriteringsfråga, biblioteken har begränsad budget, begränsat med tid och plats i lokalen.

I Borås ser man en tydlig efterfrågan och användning av bibliotekets finska bestånd, både när det gäller vuxna och barn. Inom språket romani chib ser biblioteket en större

efterfrågan än vad biblioteket har möjlighet att tillhandahålla, detta handlar bland annat om svårigheten med tillgång till tryckt material. Övriga nationella minoritetsspråk har biblioteket ett visst bestånd av, även om språken inte efterfrågas särskilt mycket eller alls. I Borås ser biblioteket nationella minoritetshyllan som en kunskapsbank för kommunens anställda, där finns böcker och material för fortbildning.

Bibliotekens utmaningar

”Det blir inte riktigt att man hanterar dem som de andra”

Utmaningarna i det dagliga arbetet för biblioteken är många och därför kan det vara svårt att prioritera och hinna med arbetet med de nationella minoritetsspråken även om intention och vilja finns. Detta leder till att uppdraget utförs i väldigt olika grad och med slutresultatet att de nationella minoriteterna lyfts fram i varierande grad på regionens bibliotek.

Nedan följer de utmaningar vi kunnat se i intervjumaterialet.

1. Efterfrågan:

- Allt från bristande efterfrågan från grupperna själva till ingen alls. Detta leder naturligtvis till ett minskat engagemang hos bibliotekens personal eftersom det finns andra språkgrupper där behoven är mycket stora och därför lätt tar över.
- Det är heller inte **en** tydlig grupp att rikta sig mot jämfört med andra språkgrupperna.

2. Resurser:

- Biblioteken har begränsat med medel/pengar. Begränsat med personal. Begränsat med tid för personalen. Detta innebär att kunskapen om minoritetsgrupperna minskar eftersom personalen aldrig har tid att fördjupa sig i frågan och då blir det lätt att språken då klumpas ihop och ses som ”ett”.
- Det blir till slut en fråga om prioriteringar då annat ligger högre på ”to do”-listan och resurserna inte är oändliga.
- Arbetet med Libris-posterna är svårt och tidskrävande.

3. Utbud:

- Finns ett litet utbud av media och böcker.
- Svårigheter med att hitta inköpskanaler.
- Det saknas inköpskanaler vilket leder till problem med att hålla beståndet aktuellt och uppdaterat.
- Svårt att hitta relevanta program med kvalité som passar för bibliotek.

3. Nå ut:

- Hur når man ut om det saknas vägar/kanaler till minoritetsgrupperna för att till exempel visa på och få dem att vilja komma till biblioteket för att ta del av utbudet.

- Hur kan man på ett bra sätt ta sig an folkbildningstanken och nå allmänheten med information utan att det blir fel och en känsla av "att skriva någon på näsan."

Hur skulle biblioteken vilja arbeta framöver?

"Vi är allas bibliotek."

De flesta av biblioteken nämner att man vill fortsätta att lyfta fram nationaldagar och uppmärksamma högtider, att synliggöra nationella minoriteterna på det sättet. Man vill lyfta grupperna i bibliotekslokalen, i sociala medier och genom olika arrangemang. Det handlar om den folkbildande rollen, man vill att kommuninvånarna ska bli medvetna om frågan.

Flera nämner att man är på gång med årshjul för sina verksamheter, man vill få med nationella minoriteterna i helhetstänket kring allt från inköp till olika aktiviteter. Nationella minoriteterna ska alltid vara en självklar del i biblioteket, någon uttrycker att "vi är allas bibliotek".

Vidare säger många att man vill arbeta relationsskapande och försöka inventera de behov som finns i dagsläget, man vill samarbeta med lokala föreningar, samrådsgrupper, mötas och arrangera tillsammans. Flera påpekar att det är viktigt att hitta former för att nå ut till de nationella minoritetsgrupperna för att informera om att de kan få stöd och hjälp att hitta litteratur på sina språk genom biblioteket. Man vill också gärna samarbeta med andra bibliotek i regionen, någon föreslår en gemensam "minoritetsdag". Flera nämner läsfrämjande och barnperspektivet, att samarbeta med Barnvårdscentraler, utveckla kontakt med grundskolan, att på olika sätt lyfta modersmålets betydelse. Generellt vill biblioteken öka intresset hos kommuninvånarna att läsa på sitt modersmål. Ett bibliotek föreslår att man skulle kunna gå ut internt till andra verksamheter i kommunen och bjuda in till biblioteket för att visa vad biblioteket kan erbjuda, dessutom menar man att där kan finnas kollegor i kommunen som tillhör någon av minoritetsgrupperna och som kan fungera som kontaktpersoner i ett relationsskapande arbete.

Några bibliotek lyfter också vikten av att ha tid till att arbeta fördjupat med frågan. Man påpekar att fokuset på nationella minoriteterna kan vara svårt eftersom arbetet drivs av efterfrågan, och vad man vet saknas representation i kommunen. Någon nämner att det i en större kommun kan behövas en central samordning i frågan. Det finns även en risk att arbetet med de nationella minoriteterna prioriteras ned eftersom andra språkgrupper tar stort fokus och visar på stora behov.

Detta kan Förvaltningen för kulturutveckling stötta med enligt biblioteken

”Värdefullt att få tips och vidga blicken”

Behoven är många och visar tydligt att det finns en vilshenhet och en önskan om ett centralt stöd och samverkan. Nedan följer bibliotekens förslag på vad och hur de skulle vilja att regionen stöttar dem i deras fortsatta arbete.

1. Fortbildning

- Löpande utbildningsdagar för bibliotekspersonal. Gärna digitalt så att så många som möjligt kan delta. Viktigt att detta görs i samråd med representanter för grupperna.
- Visa på goda exempel kring hur man arbetat med frågan på olika lokala bibliotek. Detta för att biblioteken ska kunna vidga blicken och tänka till kring sitt eget arbete.

2. Skyltmaterial och innehåll till program

- Färdiga koncept med material som affischer, informationsfoldrar, filmer efterfrågas. Både för vuxna biblioteksbesökare och barn. Och inte bara kring språken utan även gruppernas kultur och vardag. Skulle leda till igenkänning gällande nationella minoriteter i hela regionen.
- Önskar även en taxonomi som utgår från ett basutbud.
- Vandringsutställningar, som ska vara flexibla och ytmässigt passa både stora och små bibliotek. Gjorda utifrån ett tillgänglighetsperspektiv.
- Tips på föreläsare, organisera författarturné i hela regionen.
- Tips på innehåll till program som musik, föreläsare och så vidare.
- Tips på filmer och digitala kanaler som poddar. Då även för bibliotekariernas kunskapsutveckling.
- Fler kulturpedagogiska program kopplat till minoritetsgrupperna i Kulturkatalogen Väst. Då för barn/ungdomar.

3. Administration/samlade roll

- Skicka ut nyhetsbrev
- Samordna nätverksträffar
- Ha kontakt med regionens samrådsgrupp kring nationella minoriteter och där föra bibliotekens talan.
- Dela denna kartläggning
- Informera kring lagstiftning och paragrafer
- Hjälp med kartläggning av föreningar och intresseorganisationer i respektive kommun.

4. **Medier**

- Stöd kring mediaförsörjning
- Organisera en central depå av relevant litteratur
- Tips på aktuell litteratur med uppdaterade listor.
- Visa på och sammanställa inköpskanaler

5. **Ekonomi**

- Möjlighet för bibliotek att söka medel för verksamhet kopplat till arbete med nationella minoriteter.

6. **Forum för diskussion**

- Varför ska vi/biblioteken göra detta? Viktigt med kunskapsfördjupning och diskussion så att det inte bara blir att man gör utan att förstå varför.
- Utskick av samtalsfrågor för bibliotek för att fördjupa kunskap och väcka mer intresse. Lokala förutsättningar.
- Inte driva på exotismen. Utan visa på vardagen för grupperna och inte bara högtidsdagar och artefakter som till exempel kläder. Alltså, stort som litet.

Sammanfattning

Det märks att de nationella minoriteterna finns med i tankarna hos bibliotekspersonalen, även om biblioteken inte alltid arbetar aktivt med frågan. De strävar efter att göra så gott de kan, utifrån den kunskap och de resurser de har i dagsläget.

Oftast finns ett litet bestånd av medier på de nationella minoritetsspråken, främst bestående av böcker från Kulturrådet.

Nationaldagar och andra högtider uppmärksammas på flera håll i bibliotekens fysiska och digitala rum, som ett försök att på olika sätt synliggöra och lyfta de nationella minoriteterna. De pratar om vikten av det folkbildande ansvaret som biblioteken har.

Det saknas kunskap om hur det ser ut med representationen av de nationella minoriteterna i kommunerna. De vet inte heller hur de skulle kunna få fram mer kunskap gällande detta.

Det framgår tydligt att få bibliotek har någon större efterfrågan gällande medier på de nationella minoritetsspråken. Det språk som skiljer ut sig och som aktivt köps in, lånas och frågas efter är finskan.

Önskemål om relevant litteratur på exempelvis olika romska eller samiska varieteter kan ibland vara svåra att tillgodose för biblioteken eftersom tillgången till tryckt material varierar och det därför inte alltid går att möta den efterfrågan som finns.

Många nämner även det stora behov som finns när det gäller andra språk än de nationella minoritetsspråken; arabiska, somaliska, persiska med flera. Detta menar man kan landa i en prioriteringsfråga.

Biblioteken säger att man vill fortsätta på det folkbildande spåret för att främja kunskap i samhället om de nationella minoriteterna, kulturerna och språken. Många lyfter frågan kring hur de kan nå ut till de nationella minoriteterna i kommunen, samt hitta former för att grupperna ska bli en självklar del av bibliotekets verksamhet och utbud. Man eftersträvar ett relationsskapande och önskar tid och resurser för att kunna arbeta fördjupat med frågan.

Eftersom det finns många komplexa utmaningar i arbetet med och för de nationella minoriteterna finns ett stort behov av att få vägledning och inspiration till hur biblioteken mer systematiskt kan ta sig an frågan till exempel genom att höra hur andra bibliotek gör. Där finns också en förhoppning om att regionen kan vara en samlande kraft.

